

Elżbieta Dłużak

Profilaktyczno-resocjalizacyjna rola kuratorów sądowych we wspomaganiu rodziny niewydolnej wychowawczo

Pedagogika Rodziny 1/1, 207-219

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Elżbieta Dłużak

Profilaktyczno-resocjalizacyjna rola kuratorów sądowych we wspomaganiu rodziny niewydolnej wychowawczo

Streszczenie

Zadania kuratorów omawiają akty prawne, zarówno wprost wskazując na postępowanie ze sprawcami przestępstw, jak i opisujące interwencję państwa w innych społecznych zachowaniach jego członków. Autorka przedstawia instytucję kuratora sądowego, jak również obszar działań kuratora rodzinnego. Zamieszczono dane statystyczne, wskazujące min. liczbę kuratorów zawodowych w Polsce oraz liczby spraw do rozpatrzenia w trybie postępowania opiekuńczo-wychowawczego, jak również w postępowaniu naprawczym.

Summary

The probation officer's tasks are discussed by the legislation, both directly pointing to the conduct of Offenders, as well as describing the intervention in other social behavior of its members. The author presents the institution of a probation officer, as well as the area of his or her duties. Statistical data indicating ia. number of professional probation officers in Poland and the number of cases of parental care manner, as well as reorganization proceedings.

1. Wprowadzenie

Na funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej, jak i na kształt określających ją rozwiązań normatywnych wpłynęły czynniki historyczne, społeczne i koncepcje naukowe. Historycznie kuratela sądowa rozwinęła się na przestrzeni XIX i XX wieku. Początek instytucji kurateli wiąże się z osobą Johna Augustusa (Majer, 1984). Szewc z Bostonu, który w 1841 r. ogarnięty litością wobec człowieka skazanego na karę więzienia, poręczył za niego, wpłacając kaucję i wziął pod swoją opiekę i nadzór za zgodą sędziego, aż do czasu gdy podopieczny zostanie uczciwym człowiekiem. John Augustus otoczył kuratelą kilku ludzi. Sporządził nawet rejestr swoich podopiecznych, pisał do Sądu sprawozdania o ich zachowaniu.

Najwcześniej kuratela sądowa rozwinęła się przy Sądach dla Nieletnich, które w samodzielnej postaci w Łodzi, Warszawie i Lublinie przetrwały do 1928 roku. (Jedynak, Stasiak, Goździk, 2007). Następnie kuratela rozwinęła się przy Wydziałach karnych i penitencjarnych Sądu, a po II wojnie światowej przy Sądach Rodzinnych.

Kuratela sądowa od roku 1919 jest związana z sądownictwem. Posiada charakter usługowy dla sądu. Z sądownictwem wiąże ją także charakter realizowanych zadań: dostarcza sądowi informacji o środowiskowych uwarunkowaniach podsądnych, o ich trybie życia, o sposobie wykonywania przez skazanych obowiązków nałożonych przez sąd, o zmianie postaw skazanych. Nauki społeczne, w tym w szczególności takie dyscypliny pedagogiczne jak pedagogika, psychologia, socjologia, prawo, zwłaszcza kryminologia, potwierdziły wyniki rozlicznych badań nad przestępczością nieletnich i dorosłych osób oraz praktyków – sędziów, że przyczyn wykołejenia społecznego nieletnich i osób dorosłych należy szukać w rodzinie i w środowisku życiowym, w którym wzrastali i tam też należy prowadzić akcję naprawczą. Sama kontrola postępowania podopiecznego Sądu, bez udzielenia mu odpowiedniego wsparcia i pomocy w rozwiązywaniu jego problemów nie przyniesie pożądanych efektów w postaci życia zgodnego z normami społecznymi i prawnymi. W tym celu niezbędne jest oddziaływanie korekcyjno-wychowawczo-opiekuńcze i resocjalizacyjne. W środowisku rodzinnym skazani odgrywają różne role społeczne. Często wchodzą w skomplikowane układy relacji rodzinnych, sąsiedzkich, rówieśniczych, zawodowych czy społecznych, które mogą na nich oddziaływać destrukcyjnie, demoralizując ich albo przeciwnie w sposób pozytywny, mobilizujący, oddziaływać w kierunku zmiany relacji jednostka – środowisko. Oznacza to potrzebę aktywnego włączenia sprawcy przestępstwa oraz członków jego środowiska, w tym szczególnie rodziny, w programy zmierzające do poprawienia wzajemnej komunikacji, jakości zaspokajania potrzeb kształtowania empatii i odpowiedzialności.

Od samego początku sądowniczej kurateli, zarówno w odniesieniu do nieletnich, jak i dorosłych sprawców przestępstw system stosowania kurateli zakładał niecelowość stosowania kary pozbawienia wolności, pozytywną prognozę kryminologiczną wobec sprawców przestępstw, potrzebę objęcia szczególną opieką przestępców i ich środowiska rodzinnego, szkolnego czy lokalnego. Te właśnie założenia wyznaczały ramy prawne, jak i administracyjno-organizacyjne oraz wymogi kompetencyjne stosowania kurateli wobec nieletnich i dorosłych. Polskie sądownictwo i związana z nim kuratela przechodziła różne fazy swego rozwoju – przyjmowała różne rozwiązania modelowe: od społecznego do społeczno-zawodowego. Aktualnie obowiązujący model kurateli sądowej to kuratela zawodowo-społeczna. Jest to sądownicza służba kuratorska, organ pomocniczy sądu, wykonujący w sposób merytoryczny czynności w postępowaniu wykonawczym.

2. Instytucja kuratora sądowego

Aktualnie pracę Kuratorów Sądowych w Polsce regulują:

- Ustawa o Kuratorach Sądowych (Dz. U. 2001 nr 98, poz. 1071) (Gromek, 2002).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz. U. 2003 nr 112 poz. 1064) (Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dn.12.06.2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych).

- Ustawa o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. 2001 nr 98 poz.1070)

Zadania kuratorów omawiają inne akty prawne, zarówno wprost wskazując na postępowanie ze sprawcami przestępstw, jak i opisując interwencję państwa w innych społecznych zachowaniach jego członków. Zadania kuratorów wynikają również z treści przepisów:

- Kodeksu Karnego (KK), Kodeksu Karnego wykonawczego (KKw), Kodeksu postępowania Karnego (KpK)
- Kodeksu cywilnego (Kc) i Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego
- Ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi
- Ustawy o zapobieganiu przestępczości i demoralizacji nieletnich.

Ponadto zasady etyczne zawodu kuratora sądowego zostały omówione w Kodeksie etyki kuratorskiej, który obowiązuje kuratorów od 1 czerwca 2004 roku (Galarowicz, 1993). Z treści Kodeksu etyki kuratorskiej wynika, że zawód kuratora sądowego należy do tych profesji, których działalność osób wykonujących ten zawód wiąże się z ryzykiem wyrządzenia komuś dodatkowej szkody. Porównuje się zawód kuratora do zawodu lekarza i nauczyciela, zwracając szczególną uwagę na jego wymiar etyczny. Wzorem dla Kodeksu etyki kuratora sądowego jest Kodeks etyki lekarskiej. Przedmiot działań lekarza i kuratora jest ten sam. Jest nim człowiek, który z racji swoich problemów potrzebuje pomocy. I lekarz i kurator sądowy ma do czynienia z patologią, profilaktyką, diagnozą, terapią. Różnica wynika jedynie z aspektu, który stanowi przedmiot zainteresowania lekarza i kuratora. Lekarz bada organizm człowieka, kurator jego psychospołeczne funkcjonowanie. Obaj dążą do poprawy jego funkcjonowania jako człowieka, psychofizycznej i duchowej jedności.

Zasady, na których opiera się Kodeks etyki kuratora sądowego, odnajdujemy w jego Preambule. Autorzy kodeksu odwołując się do dobra wspólnego i dobra osób powierzonych kuratorom, respektu dla godności osoby ludzkiej, do poszanowania sprawiedliwości, solidarności, wolności, stoją na gruncie personalizmu etycznego akcentującego prymat osoby względem uwarunkowań społecznych i materialnych. Składając ślubowanie, kurator zobowiązuje się do postępowania zgodnie z zasadami etyki zawodowej, mając na względzie dobro Rzeczypospolitej Polskiej i dobro osób podlegających jego pieczy. Dobro wspólne to ogół

warunków życia społecznego, w których ludzie mogą pełniej i łatwiej osiągnąć własną doskonałość. Przekazuje on osobom oddanym pod opiekę określone wartości. Są to wartości pożądane z punktu widzenia społeczeństwa: poszanowanie życia i integralności cielesnej, prawdy, własności. Kurator jest pomostem pomiędzy powierzoną mu osobą a społeczeństwem. Swój cel może osiągnąć poprzez świadczenie konkretnej pomocy, która nie jest możliwa bez czynnej postawy odpowiedzialności za drugiego człowieka i jego dobro. Słowo kurator ma łaciński rodowód i oznacza opiekuna.

W prawie polskim pojęcie kurateli ma kilka znaczeń. Oznacza po pierwsze: opiekę (kurator osoby ulomnej i ubezwłasnowolnionej), po drugie: zarząd (kurator spadku nieobjętego, majątku opuszczonego), po trzecie: zastępstwo (kurator dziecka poczętego), po czwarte: nadzór (Kalinowski, 1998), (kurator osoby skazanej, osoby dorosłej lub nieletniego). Jest to osoba wyznaczona przez Sąd do sprawowania opieki i nadzoru nad nieletnim, który przed ukończeniem 17 lat popełnił przestępstwo i został przez sąd oddany pod nadzór kuratora, m.in. sprawowanie nadzorów nad wykonaniem obowiązków rodzicielskich, gdy władzę rodzicielską ograniczono oraz pełnienie dozorów wobec osób dorosłych, którzy zostali skazani przez sąd prawomocnym wyrokiem. Kurator dla dorosłych kontroluje sposób wykonania przez skazanych obowiązków nałożonych przez sąd, dokonuje kontroli trybu życia dozorowanych. Nadzorowane rodziny niewydolne wychowawczo mobilizuje do zmiany postaw, podjęcia pracy, wzmocnienia kontroli nad dziećmi, pełnienia funkcji rodzicielskich. Przedmiotem moich rozważań jest kurator w tym ostatnim znaczeniu. W poprzednich przypadkach mamy do czynienia z kuratorem jako instytucji na gruncie prawa cywilnego. Kuratorzy sądowi realizują swoje zadania zawodowe na podstawie określonego stosunku pracy (mianowania), sprawując nadzór w sprawach rodzinnych, nieletnich lub dorosłych zobowiązanych do leczenia odwykowego, względnie dozorów w sprawach karnych. Kuratorzy sprawujący nadzory w wymienionych kategoriach spraw – to kuratorzy rodzinni, a sprawujący dozory w sprawach karnych to kuratorzy dla dorosłych.

Podopiecznym kuratora może być osoba oskarżona, skazana, a także osoba ubezwłasnowolniona zobowiązana do leczenia odwykowego, osoba, której ograniczono władzę rodzicielską, ale również jej dzieci (czyli małoletni) i nieletni (osoby względem, których stosuje się ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich).

Ustawa o kuratorach sądowych funkcje kuratorów opisuje jako zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu.

3. Zadania kuratora rodzinnego i obszar jego działań

Celem pracy Kuratora sądowego jest wsparcie, opieka oraz pomoc doradcza i socjalna osobom, które na mocy orzeczenia sądowego zostały powierzone jego pieczy. Są to osoby dorosłe i niepełnoletnie, które popełniają przestępstwa lub nie-

właściwie funkcjonują w społeczeństwie. Zadaniem kuratora jest kształtowanie postaw i zachowań swoich podopiecznych. Kurator mobilizuje podopiecznych do podejmowania działań w celu zmiany trybu życia, podjęcia nauki szkolnej bądź pracy, pomaga w rozwiązywaniu trudności w szkole, w wyborze zawodu, przekonuje o konieczności podjęcia leczenia odwykowego, zaprzestania działalności przestępczej. Pomaga rodzicom i opiekunom małoletnich w prawidłowej realizacji funkcji rodziny, a także w załatwieniu różnych życiowych spraw. Kurator sądowy dokonuje kontroli czy i w jakim stopniu następuje zmiana zachowania się podopiecznego. W wypadku zaobserwowanych odchyień omawia z podopiecznym przyczyny nagannego trybu życia. Poucza podopiecznego, że stosowną informację może przekazać do wiadomości Sądu. W pisemnych informacjach – sprawozdaniach składanych Sądowi, Kurator informuje Sąd, w jaki sposób podopieczny wykonuje nałożone na niego obowiązki, dzieli się z Sądem własnymi spostrzeżeniami o zachowaniu się podopiecznego oraz powstałymi trudnościami w związku ze sprawowaną kuratelą.

4. Zadania kuratora rodzinnego:

- a) dotyczące spraw nieletnich m.in.
 - wykonywanie czynności zleconych przez sędziego rodzinnego do czasu wykonywania orzeczenia lub wyroku np. przeprowadzenie wywiadów środowiskowych,
 - sprawowanie nadzoru nad nieletnim małoletnim ewentualnie ich opiekunami,
 - wykonywanie innych czynności zleconych przez sąd lub sędziego dotyczących spraw karnych nieletnich,
 - wykonywanie czynności zleconych przez sędziego przed wydaniem orzeczenia o sprawowanie nadzoru nad wykonywaniem obowiązków rodzicielskich przez rodziców, którym władzę rodzicielską ograniczono oraz udzielenie tym rodzicom pomocy w wychowywaniu dzieci,
 - wskazywanie kandydatów na rodziców zastępczych i opiekunów, kontrolowanie sytuacji dzieci nad którymi ustanowiono opiekę i udzielanie pomocy w zakresie sprawowania tej opieki,
 - podejmowanie działań dla sprawnego i zgodnego z prawem sposobu umieszczenia dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
- b) wykonywanie czynności zleconych przez sąd lub sędziego, dotyczących spraw opiekuńczych małoletnich i nieletnich,
- c) dotyczące spraw rodzinnych i opiekuńczych osób pełnoletnich,
 - przeprowadzanie wywiadów środowiskowych w sprawach rodzinnych i opiekuńczych,
 - kontaktowanie małżonków np. rozwodzących się z Rodzinnymi Ośrodkami Diagnostyczno-Konsultacyjnymi celem przeprowadzenia rozmów pojednawczych,

- udzielanie pomocy osobom dochodzącym praw do alimentów,
- nadzór nad działalnością opiekunów osób pełnoletnich, ubezwłasnowolnionych,
- pełnienie nadzorów i dozorów wobec osób uzależnionych i współuzależnionych.

Kurator rodzinny, któremu powierzono sprawowanie nadzoru:

- 1) zaznajamia się z aktami sprawy i innymi niezbędnymi źródłami informacji o podopiecznym, a w szczególności z przebiegiem dotychczasowych nadzorów i dozorów,
- 2) nawiązuje pierwszy kontakt z podopiecznym, nie później niż w ciągu 7 dni od daty wpływu prawomocnego orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej,
- 3) poucza podopiecznego o prawach i obowiązkach wynikających z orzeczenia sądu oraz omawia sposób i terminy ich realizacji,
- 4) planuje wobec podopiecznego oddziaływanie profilaktyczno-resocjalizacyjne i opiekuńczo-wychowawcze,
- 5) współpracuje z rodziną podopiecznego w zakresie oddziaływań,
- 6) udziela podopiecznemu pomocy w organizowaniu nauki, pracy i czasu wolnego oraz w rozwiązywaniu trudności życiowych,
- 7) kontroluje zachowanie podopiecznego w miejscu zamieszkania, pobytu, nauki i pracy,
- 8) współdziała z organizacjami, instytucjami, stowarzyszeniami i innymi podmiotami, których celem działania jest pomoc podopiecznym.

W przypadku niemożności nawiązania kontaktu, kurator niezwłocznie w formie pisemnej zawiadamia sąd, podając przyczyny.

Przebieg nadzoru i podejmowanie na bieżąco czynności kurator rodzinny dokumentuje w karcie czynności nadzoru, prowadzonej osobno dla każdego podopiecznego, w której wpisuje datę, miejsce i rodzaj czynności, uzyskane dokumenty i informacje oraz ich źródła, a także własne uwagi i zamierzenia w zakresie sprawowania nadzoru. Kurator rodzinny składa sądowi pierwsze sprawozdanie z objęcia nadzoru nie później niż w ciągu 14 dni od dnia nawiązania kontaktu z podopiecznym. Kolejne sprawozdania z przebiegu nadzoru na żądanie Sądu lub w terminach określonych przez Sąd. W sprawozdaniu objęcia nadzoru kurator przedstawia diagnozę środowiskową, zamierzenia resocjalizacyjne, metody prowadzenia nadzoru, warunki osobiste i bytowe podopiecznego, zadania do realizacji, prognozę resocjalizacyjną oraz podaje źródła informacji o podopiecznym.

W realizacji nadzorów i dozorów wobec podopiecznych kurator ma do czynienia z bardzo ważnymi problemami. Najczęściej są to przestępstwa, różnego rodzaju uzależnienia, choroby przewlekłe i psychiczne w rodzinie podopiecznego, bieda, bezrobocie, przemoc domowa oraz molestowanie i wykorzystywanie seksualne.

Największą trudnością w pracy kuratora sądowego jest właściwe zastosowanie metod pracy do realnych możliwości podopiecznych, tak by plan pracy kuratora z podopiecznym nie był tylko pobożnym życzeniem, ale prawdziwą szansą dla podopiecznych. Dlatego też kuratorzy sądowi są zobowiązani do posiadania kierunkowego wykształcenia, zgodnego z treścią ustawy o kuratorach sądowych (z dn. 27.07.2001). Zobligowani są do posiadania głębokiej wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii, prawa, socjologii czy oligofrenopedagogiki.

Prawidłowa praca z wychowankiem w toku prowadzonego nadzoru to praca z nieletnim sprawcą przestępstw i jego rodziną, szkołą oraz instytucjami pomocniczymi takimi jak: poradnie zawodowo-wychowawcze, poradnie leczenia uzależnień, poradnie patologii rodziny, kuratorskie ośrodki pracy z młodzieżą czy organizacje młodzieżowe. Do najczęściej wymienianych form współpracy kuratora sądowego ze szkołą zalicza się:

1. Zasięganie informacji z terenu szkoły o nieletnim i współpracy jego rodziców ze szkołą z jednoczesnym udzielaniem nauczycielowi wiadomości dotyczących środowisk poza szkolnych nieletniego i zachowania się wychowanka w tych środowiskach.
2. Bieżąca współpraca kuratora z wychowawcą klasy w celu, uzgodnienia podjętych przedsięwzięć resocjalizacyjnych wobec wychowanka.
3. Łagodzenie konfliktów wychowanka w środowisku szkolnym, wyjaśnianie przyczyn zaburzonych postaw i zachowań dziecka i jego opiekunów.
4. Usuwanie ujemnych wpływów niektórych wykołejonych kolegów szkolnych na nieletniego, udział kuratora w programach profilaktycznych realizowanych na terenie szkoły.
5. Profilaktyczne oddziaływanie na niewykołejonych kolegów podopiecznego i samego podopiecznego.
6. Czynne uczestnictwo kuratora w posiedzeniach rad pedagogicznych oraz współpraca z pedagogiem szkolnym celem zwrócenia uwagi na problemy dzieci trudnych wychowawczo.

Należy zaznaczyć, że kurator rodzinny ma do czynienia z dzieckiem, młodym osobnikiem, nieukształtowanym jeszcze człowiekiem. Bardzo często rola kuratora sądowego sprowadza się do roli opiekuna dziecka i jego rodziny. Kurator ma obowiązek chronić interes dziecka, rodziny oraz interes społeczny. K. Sawicka (1996) zwraca uwagę, że praca kuratora ukierunkowana jest na korygowanie środowiska podopiecznego oraz na kształtowanie zachowań i postaw wychowanka pożądaných ze społecznego punktu widzenia.

Rola kuratora sądowego sprowadza się do działalności w zakresie:

- sprawowanie doradztwa wychowawczego i prawnego,
- inicjowanie oraz wdrażanie programów prewencji ubóstwa i biedy, gdyż ten problem dotyka większości podsądnych,

- współtworzenia i realizacji programów edukacyjno-profilaktyczno-terapeutycznych w środowisku lokalnym,
- podejmowanie działań wspierających rodzinę jako podstawową grupę społeczną,
- inspirowanie aktywności instytucji w zakresie pomocy stałej i doraźnej.

Miejscem pracy Kuratora Zawodowego jest budynek sądu, bywa dość często też mieszkanie nadzorowanych osób. Kurator sądowy w miejscu zamieszkania nadzorowanego przeprowadza wywiad środowiskowy. Zbiera informacje o podopiecznym z terenu szkoły czy zakładu pracy. Ścisłe współpracuje z policją, prokuratorem, urzędem pracy, organizacjami społeczno-wychowawczymi. Konieczność bywania w domach podopiecznych zmusza kuratora do bywania w bardzo niebezpiecznych miejscach. Kurator przygotowany jest na to, że podczas wykonywania swoich obowiązków zawodowych może stać się bezpośrednim świadkiem scen przemocy, kłótni rodzinnych czy libacji alkoholowych. Odwiedziny nadzorowanych osób w ich miejscu zamieszkania często powodują, że kurator porusza się po najniebezpieczniejszych dzielnicach miasta. W swojej pracy niemal cały czas spotyka się z ludźmi z różnych środowisk. Nie wszyscy go akceptują, nie wszyscy są chętni do pomocy i współpracy. Tam gdzie jest szczególnie niebezpiecznie kuratorzy wybierają się we dwójkę, rzadko z policją, bo już samo pojawienie się mundurowych niszczy wzajemne zaufanie, a bez niego praca kuratora z rodziną niewydolną wychowawczo jest niemożliwe. Rodziny nadzorowane przez kuratora w miejscu ich zamieszkania źle postrzegają mundurowych. Kurator w ich „oczach traci autorytet”, jest osoba nie godną zaufania, którego traktuje się jako zło konieczne i „unika w nieskończoność”.

Praca kuratora sądowego ma charakter indywidualny i samodzielny, ponieważ każdy przypadek z którym spotyka się kurator jest inny, stąd różne metody postępowania w środowisku rodzinnym podopiecznych. Istotne jest indywidualne podejście, które pozwala dostosować formy pomocy do rzeczywistych potrzeb środowiska rodzinnego. Kurator decyzje podejmuje samodzielnie, zgodnie z przepisami prawa uwzględniając potrzeby i możliwości nadzorowanego, pamiętając, że partnerem do współpracy jest nadzorowane środowisko rodzinne. Poszczególni członkowie rodziny mają swoje potrzeby, życzenia, wymagają różnej pomocy, a przede wszystkim motywacji do zmiany trybu dotychczasowego życia. Swoje wnioski kurator przekłada do akceptacji Sądu po uprzednim zapoznaniu z nimi podopiecznego czy nadzorowanego środowiska. Praca kuratora opiera się na kontaktach z ludźmi. Kurator powinien posiadać nie tylko umiejętność nawiązywania kontaktów z ludźmi ale i budowania zaufania i więzi emocjonalnej. Kurator musi rozumieć potrzeby i problemy osób którymi się zajmuje, ale nie może mu to przysłonić obiektywnej oceny ich sytuacji. Układy rodzinne są nieraz tak skomplikowane że nawet najlepsze monitorowanie rodziny niewiele daje, bywa i tak, że kurator jest bezsilny. Opór, bierność, brak chęci do zmiany postaw, try-

bu życia, liczne nalogi poszczególnych członków środowiska rodzinnego są tak utrwalone, że praca kuratora staje się bardzo trudna, a efekty mierne.

Jednym z głównych aspektów nadzoru i dozoru kuratorskiego jest praca z indywidualnym przypadkiem. Metodą „case work” kuratorzy stosują bardzo często w swojej pracy nie tylko w odniesieniu do nieletnich, ale także w pracy z osobami dorosłymi. Metodę pracy z indywidualnym przypadkiem kurator realizuje w rozmaitych sferach swojej działalności, począwszy od przeprowadzenia poradnictwa, poprzez szeroko stosowaną działalność socjalną, współpracę z pedagogami szkolnymi, placówkami opiekuńczo-wychowawczymi różnego rodzaju, placówkami zwłaszcza w zakresie zdrowia psychicznego oraz udzielania indywidualnego wsparcia, szczególnie zachęcania do aktywnego udziału w programach profilaktycznych.

M. Kalinowski uważa, że działalność wychowawcza kuratora sądowego jest równoznaczna z oddziaływaniem kształtującym i korygującym aktywność podopiecznego, określającą rodzaj i walory pełnienia przez wychowanka przypisanych mu ról społecznych (Kalinowski, 1984). Z oddziaływaniem wychowawczym łączy się pomoc udzielana przez kuratora. „Pomoc ta zmierza do poprawy warunków wychowawczych osoby wspomaganej, do usunięcia zbyt trudnych dla niej przeszkód, pobudzenia jej własnych sił” (Ostrihańska, Greczuszkina, 2000). Posługiwanie się metodą „case work” umożliwia nawiązanie bliskiego kontaktu pomiędzy kuratorem a osobą czy rodziną nadzorowaną. Często są to bardzo bliskie kontakty, w oparciu o które buduje się więzi emocjonalne. Bliskie i serdeczne kontakty kuratora z podopiecznym i jego rodziną pozwalają kuratorowi zrozumieć szereg uwarunkowań związanych z egzystencją podopiecznego i jego najbliższych. Kontakty kuratora z podopiecznym mają charakter nie tylko wychowawczy i korekcyjny. A. Gurycka (1997) podkreśla, że praca z indywidualnym przypadkiem jest wieloetapowym procesem, w którym obie strony (opiekun i podopieczny) stają w obliczu zmieniających się sytuacji życiowych, mając możliwość wzajemnego wywierania na siebie wpływu.

Realizując zadania wychowawczo-resocjalizacyjne, kuratorzy zwracają szczególną uwagę, aby ich podopieczni przestrzegali zasad współżycia społecznego, kształtują właściwy stosunek do nauki i pracy poprzez:

1. udzielanie pomocy w usuwaniu zaniedbań wychowawczych,
2. dążenie do podnoszenia poziomu kultury osobistej,
3. wyrabianie i utrwalanie nawyków nauki i pracy,
4. udzielanie pomocy w zdobywaniu przygotowania zawodowego,
5. uczeni organizacji czasu wolnego,
6. udzielanie pomocy w rozwiązywaniu trudności życiowych,
7. kierowanie do instytucji udzielających pomocy materialnej i udzielanie takiej pomocy.

- Rodzaj najczęściej udzielanej pomocy podopiecznym to:
- zlecenia jak postępować – porady,
 - zlecenie pracy,
 - interwencja w zakładach pracy (szkołach),
 - znalezienie mieszkania,
 - pomoc materialna,
 - ułatwienia w prawie grzywnien, kosztów sądowych,
 - ułatwianie i pomoc w załatwianiu różnych spraw urzędowych,
 - izolacja od środowisk zagrożonych,
 - inne formy współpracy (np. załatwianie leczenia odwykowego, mediacja w konfliktach rodzinnych).

Z danych statystycznych wynika, że na dzień 30 czerwca 2009 roku służba kuratorska w Polsce liczyła 4134 kuratorów zawodowych, w tym 2312 kuratorów dla dorosłych i 1822 kuratorów rodzinnych. Kuratorzy realizują różnego rodzaju działania dla podopiecznych sądów – których aktualnie jest 755.555. Z tej liczby 558.934 to osoby, które zostały wyrokiem Sądu skazane za popełnienie przestępstwa w sprawie karnej i 196.621 osób to podopieczni sądów rodzinnych. Oprócz prowadzenia działalności opiekuńczo-wychowawczo-resocjalizacyjnej kuratorzy wykonują wywiady środowiskowe. Np. w roku 2007 kuratorzy dla dorosłych przeprowadzili 230.128, a rodzinni – 337.840 wywiadów środowiskowych. Średnia ilość spraw przypadająca na jeden referat kuratora zawodowego dla dorosłych wyniosła 215,6, w tym 98,3 dozorów i 73,8 wywiadów środowiskowych. Natomiast średnie obciążenie sprawowania kuratora rodzinnego wyniosło 111,6, w tym 79,5 nadzorów a wywiadami 181,5 w skali roku⁹. Oznacza to, że w ciągu roku kuratorzy sądowi docierają ze swoimi działaniami do ponad 1 miliona osób, podopiecznych sądu i osób, które w sądach szukają rozwiązania swoich problemów. Standard obciążenia pracą kuratorów jest przekroczony dwukrotnie.

Kuratorami zawodowymi Sądu Rejonowego w Łowiczu są w większości kobiety. Zdecydowana większość kuratorów posiada wykształcenie wyższe, osoby nieposiadające wykształcenia wyższego są w trakcie jego uzupełniania, kontynuują naukę na uczelniach wyższych. Kobiety kuratorki stanowią 80% liczby wszystkich kuratorów. Funkcję kuratorów zawodowych rodzinnych w liczbie 4 pełnią też kobiety. Jak mówią łowickie kuratorki, to one lepiej od mężczyzn realizują się w sprawach rodzinnych. Mają więcej cierpliwości, praktyki z zakresu prowadzenia domu i psychologiczne kobiece podejście. Kuratorki potrafią porozmawiać z małym dzieckiem, nastolatkiem, bitą i maltretowaną żoną. Wiedzą, co i gdzie można kupić najtaniej, który lekarz sporządza obdukcje, kto pomoże napisać za darmo pismo procesowe i gdzie, jak często można otrzymać paczkę

⁹ dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości, sprawozdanie MS s. 40, 2007.

żywnościową. Obciążenie pracą kuratorek rodzinnych jest bardzo duże, obrazuje to poniższa tabela.

Tab. 1. Obciążenie pracą kuratorów rodzinnych

Rodzaj sprawy	OPM	NW	Alk	Ogółem
Sprawy czynne z poprzedniego roku	108	52	119	279
Wpływ bieżących	14	7	46	67
Sprawy aktualne	122	59	164	345
Wywiady środowiskowe	Wykonane na dn. 30. 05. 2009		Do wykonania	Ogółem wykonano
	60		42	102

Legenda:

OPM – sygnatura spraw opiekuńczo-wychowawczych

NW – sygnatura spraw rozpatrywanych w postępowaniu naprawczym

Alk – dotyczące leczenia uzależnionych

Z wypowiedzi ustnych kuratorek rodzinnych wynika, że z roku na rok wzrasta liczba spraw, które wpływają do Sądu Rodzinnego. Są to sprawy zarówno do rozpatrzenia w trybie postępowania opiekuńczo-wychowawczego i w postępowaniu naprawczym. W roku 2008 – było takich spraw 279, na koniec maja 2009 – ogółem spraw odnotowano 345. Również budzi niepokój wzrost liczby spraw dotyczących osób uzależnionych od alkoholu – z liczby 119 w 2008 do liczby 164 zgłoszonych do końca maja 2009. Dodatkowym obciążeniem pracy kuratorów jest liczba wykonywanych wywiadów środowiskowych, średnio jedna kuratorka w okresie od 01.2009 – do 30.05.2009 przeprowadziła ponad 30 wywiadów środowiskowych na ogólną wykonaną ich liczbę 102. Również kuratorzy zawodowi dla osób dorosłych nie narzekają na brak pracy. Ich wyniki pracy na dzień 01.01.2009 obrazuje poniższa tabela.

Tab. 2. Efekty pracy kuratorów zawodowych dla dorosłych

	Dozory własne	Zadania i obowiązki wobec osób z ogr.wolności	Sporządzane wywiady	Sporządzane wnioski do sądu	Zadania wynikające z KKOW	Programy penitencjarne	Pomoc postpenitencjarna	ogółem
Stan na 1.01.09	607	61	28	89	97	0	2	924
Sprawy w toku prowadzone z poprzedniego roku	496	49	2	89	66	0	2	704
Wpływy bieżący	147	9	208	43	39	21	5	472
Sprawy załatwione	182	12	139	8	31	20	0	372
Sprawy w toku	612	58	97	124	105	1	7	1004

Z powyższej tabeli wynika, że również bardzo dużym obciążeniem pracy kuratorów zawodowych dla dorosłych jest prowadzenie dozorów (612), podobnie jak w przypadku kuratorów rodzinnych oraz sporządzanie wywiadów środowiskowych (372), zważywszy, że kuratorów dla dorosłych jest tylko 6. Powyższa tabela obrazuje również mały udział kuratorów w realizacji programów profilaktycznych oraz ich udział w zakresie pomocy postpenitencjarnej. Kuratorzy zapewniają, że ich udział w zakresie profilaktyki i pomocy postpenitencjarnej ogranicza się do bieżącej aktywnej współpracy kuratorów z wychowawcami zakładów penitencjarnych. Do 30.05.2009 r. kuratorzy 372 razy uczestniczyli przy realizacji takich programów.

Działalność resocjalizacyjna kuratorów sądowych napotyka w praktyce na duże trudności, często podopieczny lub jego rodzina jest rodziną wielo problemową. Często mimo iż pomoc i zainteresowanie się nieletnim są duże, następuje proces demoralizacji i w konsekwencji powrót na drogę przestępstwa. Nie oznacza to niewłaściwej pracy kuratora, niedostatecznego jego zaangażowania lub braku przygotowania do pełnienia tej funkcji.

Żeby naprostować czyjeś życie, trzeba od czegoś zacząć, znaleźć jakiś punkt zaczepienia, okrusz dobra, który uruchomi motywację, zachęci do zmiany, da nadzieję i sens. W głębokiej patologii rodzin o to właśnie najtrudniej, lowickie kuratorki jednogłośnie stwierdzają „często brak punktu zaczepnego”, a my chcemy pomagać, wskazywać wyjście na prostą drogę.

Bibliografia

- Galarowicz J. (1993), *Powołani do odpowiedzialności*, Elementarz etyczny, Kraków.
- Gromek K. (2002), *Kuratorzy Sądowi*, Komentarz do ustawy z dn. 27.07.2001 (stan prawny na dn. 01.03.2002), Warszawa.
- Gurycka A. (1997), *O sztuce wychowania*, Warszawa.
- Jedynak T., Stasiak K., Goździk M. (2007), *Funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej w świetle regulacji prawnych, skrypt studium Prawa Europejskiego*, Warszawa.
- Kalinowski M. (1984), *Vademecum rodzinnego kuratora sądowego*, Warszawa.
- Kalinowski M. (1998), *Mały słownik psychopedagogiki resocjalizacyjnej*, Warszawa.
- Majer J. (1984), *Zostań kuratorem*, Warszawa.
- Ostrihańska Z., Greczuszkin A. (2000), *Praca z indywidualnym przypadkiem w nadzorze rodzinnego kuratora sądowego*, Lublin.
- Prawo o ustroju sądów powszechnych Dz. U. 2001.98.1070 z późniejszymi zmianami.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dn. 12.06.2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych.
- Sawicka K. (1996), *Model kurateli sądowej*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. Profesora Stanisława Batawii”, nr 5.
- Ustawa o kuratorach sądowych z dn. 27.07.2001.
- Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości, sprawozdanie MS s. 40, 2007.